

Projectbeschrijving

Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD)

Informatie uit deze programmabeschrijving is afkomstig van de volgende bronnen:

- Internetsite: www.slo.nl
- Internetsite: www.gezondeschool.nl
- Materialen na contact met Seminarium voor orthopedagogiek:
 - Handleiding PAD-leerplan (voor docent)
 - Les 6 Het schildpadverhaal
 - Les 23 Omgaan met boosheid 1
 - Les 24 Omgaan met boosheid 2
 - Les 30 Niet op je gemak, doodsbang
 - Les 54 Hoe weet ik, hoe ik me voel?
 - Les 73 Gevoelens
 - Les 120 Zelfbeheersing leren

1-2. Organisator en samenwerkingspartners

- Seminarium voor Orthopedagogiek
Postbus 14007, 3508 SB Utrecht
Tel: (078) 6823270
Contactpersoon: Dhr. C.W. van Overveld
- NIGZ, Trimbos-instituut, TNO-PG

3. Looptijd

Het Paths-curriculum werd in het begin van de 80-er jaren in de VS ontworpen voor ernstig auditief gehandicapte kinderen door Mark Greenberg. Vanaf 1986 werden op het initiatief van FODOK (Nederlandse Federatie van ouders van organisaties voor ouders van dove kinderen) workshops georganiseerd, met als doel leerkrachten en groepsleiders vertrouwd te maken met het curriculum. Vanaf 1987 werd in bijna elke Nederlandse dovenschool en in een aantal scholen voor slechthorende kinderen en kinderen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden het leerplan experimenteel ingevoerd.

Vanaf schooljaar 1992-1993 is het leerplan in Nederland herschreven voor bredere toepassing en ingevoerd in diverse typen speciaal onderwijs en basisscholen met kinderen in achterstandsituaties. PAD is in 1999 tevens toegankelijk gemaakt voor specifieke doelgroepen, waaronder kinderen en jonge mensen met een verstandelijke en/of meervoudige handicap, en voor het speciaal onderwijs.

4. Doel

PAD is gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. PAD wil de gedrags- en agressieproblemen voorkomen door de leerlingen te helpen zelfcontrole te ontwikkelen, hun gevoelens te onderkennen en zelfstandig sociale problemen op te lossen.

Hoofddoelstellingen

1. Sociale vaardigheden en sociaal inzicht van de kinderen bevorderen
2. Onderwijskundige en opvoedkundige processen die zich in de groep voordoen beter laten verlopen

Onderwijskundige doelen:

- Toenemende zelfcontrole, dat wil zeggen: je eerst bezinnen voordat je handelt wanneer je van streek bent of geconfronteerd wordt met een conflictsituatie. In de lessen hierover leren de kinderen om probleemsituaties te onderkennen doordat ze allerlei 'nare' gevoelens leren herkennen.
- Het gevoel van eigenwaarde versterken, meer zelfvertrouwen krijgen en vaardiger worden in het geven en ontvangen van complimenten.
- Toenemend begrip en gebruik van woorden die betrekking hebben op gevoelens en gemoedstoestanden; leren je gedrag door middel van taal te sturen, leren discussiëren en communiceren met anderen.
- Toenemend vermogen om verschillen en overeenkomsten te zien tussen de gevoelens, reacties en standpunten van jezelf en anderen en deze juist te interpreteren en te begrijpen.
- De relatie leren zien tussen oorzaken en gevolgen, hetgeen zal leiden tot een beter verantwoordelijkheidsgevoel
- Beter beseffen dat en begrijpen hoe je gedrag anderen beïnvloedt
- Gemotiveerder en creatiever worden
- Toenemend begrip en gebruik van woorden die betrekking hebben op logisch denken en probleem-oplossen
- Kennis nemen en hanteren van de stappen die je moet nemen bij het oplossen van sociale problemen; eerst rustig nadenken; problemen en gevoelens vaststellen; doelen bepalen; verschillende oplossingen bedenken; van te voren gevolgen overzien en inschatten; een oplossing kiezen, uitvoeren en evalueren; opnieuw proberen als de eerste oplossing mislukt.
- Vaardiger worden in het voorkomen en/of oplossen van problemen en conflicten in sociale interacties

De ontwikkeling van deze vaardigheden verloopt in fasen, waarbij de begrippen en vaardigheden bij iedere stap verder uitgewerkt en gedifferentieerd worden. Tegelijkertijd vindt er een steeds verdergaande integratie plaats van de verschillende aandachtsgebieden. Bij deze 10 doelen kunnen allerlei subdoelen onderscheiden worden, die afhankelijk zijn van het ontwikkelingsniveau van de kinderen die het programma volgen.

5. Doelgroep

PAD is gericht op leerlingen van het basis- en speciaal onderwijs, in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar. PAD is in eerste instantie ontwikkeld voor auditief gehandicapte kinderen. Vanaf schooljaar 1992-1993 is het leerplan in Nederland herschreven voor bredere toepassing en ingevoerd in diverse typen speciaal onderwijs en basisscholen met kinderen in achterstandsituaties. PAD is in 1999 tevens toegankelijk gemaakt voor specifieke doelgroepen, waaronder kinderen en jonge mensen met een verstandelijke en/of meervoudige handicap, en voor het speciaal onderwijs

6. Materialen, werkwijze en activiteiten

Producten PAD

- § Lessen voor leerlingen (138 verschillende lessen)
- § Handleiding voor leerkrachten
- § Tweedaagse teamcursus

Methodiek en werkwijze PAD

PAD beschikt over een leerplan. PAD is een hiërarchisch opgebouwd programma dat bestaat uit 138 lessen die over vijf jaar kunnen worden verdeeld.

- Het eerste deel van het leerplan is voor 6- a 7-jarigen en gaat over het ontwikkelen van zelfcontrole. Met behulp van verhalen, rollenspelen en kringgesprekken wordt de kinderen duidelijk gemaakt wat er gebeurt als je niet nadenkt of op gebeurtenissen reageert met ineffektieve reactiepatronen.
- Het tweede deel richt zich op 8- en 9-jarigen en gaat over het onderkennen van emoties. Veel emotiewoorden, variërend van eenvoudig (zoals blij of verdrietig) tot ingewikkelder (zoals teleurgesteld) worden besproken. Op verschillende momenten van de dag worden de kinderen uitgenodigd hun gevoelens te uiten. Er wordt aandacht besteed aan het onderscheid tussen

gedrag en gevoelens (gedrag is al dan niet gewenst; gevoelens, ook de nare, zijn altijd acceptabel) en aan de manier waarop gedrag en gevoelens elkaar kunnen beïnvloeden.

- Het laatste deel is voor 10- tot en met 12-jarigen en gaat over het vermogen problemen op te lossen. Elf deelvaardigheden worden stap-voor-stap geoefend met behulp van hypothetische voorbeelden om daarna zo snel mogelijk over te gaan op reële situaties waarin de kinderen zich kunnen bevinden.

In de loop van 2005 zullen er nieuwe lessen voor groep 1 en 2 beschikbaar zijn.

Het PAD-leerplan bestaat uit vijf onderdelen. Aan sommige wordt het hele leerplan door aandacht besteed, aan andere wordt alleen op bepaalde tijden gewerkt. Het gaat om de volgende leergebieden.

1. Zelfcontrole (gedragmatig en verbaal) – toepassing van de schildpadmethode en het stoplicht
 - Komt iedere dag in de PAD-les aan de orde
 - Wordt gegeneraliseerd naar de hele schooldag
2. Leren begrijpen van gevoelens en waarden/ oordelen
 - Aanleren van nieuwe woorden, die in een bepaalde volgorde na elkaar behandeld worden
 - De kinderen leren andermans emoties te herkennen
 - Stimuleren van het verwoorden en zelf sturen van je gevoelens
 - De kinderen leren aan welke oorzaken of gebeurtenissen gevoelens toegeschreven kunnen worden
3. Probleem-oplossen, volgens een procedure die uit 11 stappen bestaat
 - Rustig, nu nadenken
 - Probleem vaststellen
 - Gevoelens vaststellen
 - Doel bepalen
 - Verschillende strategieën bedenken
 - Gevolgen afwegen
 - De beste oplossing kiezen
 - Plan maken
 - Dat plan uitproberen
 - Kijken wat er gebeurt
 - Een andere oplossing proberen als de eerste faalt
4. Bevorderen positief zelfbeeld
 - Komt als PAD-kind-van-de-dag dagelijks terug
 - Wordt gegeneraliseerd naar de hele schooldag
5. Leren omgaan met leeftijdsgenoten
 - Is door het PAD-leerplan heen verweven in de vorm van thema's

Al het geleerde wordt geïntegreerd in de dagelijkse klassenpraktijk. Het leerplan wordt afgesloten met een aantal lessen over meer complexe probleemsituaties, waarin normen en waarden een belangrijke rol spelen. Begrippen als vertrouwen, verantwoordelijkheid en eigen mening komen aan de orde. De ouders worden geïnformeerd over de lessen en werken met de school samen om de kennis toe te passen. Sinds enkele jaren bestaat er ook een PAD-oudercursus.

Het leerplan PAD bestaat uit een uitgewerkt curriculum met 138 lessen voor leerlingen met aanvullende activiteiten en een handleiding voor leerkrachten. Het programma kan zonder veel aanpassingen in de dagelijkse lespraktijk worden ingepast.

Het PAD-programma is een van oorsprong Amerikaans programma (Paths) om de sociaal-emotionele ontwikkeling van dove en slechthorende kinderen in de basisschoollleeftijd te bevorderen. Het werd in de begin van de 80-er jaren in de Verenigde Staten ontworpen voor ernstig auditief gehandicapte kinderen door Mark Greenberg, Carol Kusche en anderen aan de University of Washington, Seattle V.S. Vanaf 1987 werd het programma ook in Nederland op bijna elke Nederlandse dovenschool ingevoerd. Inmiddels zijn het gebruik van het Nederlandse PAD-leerplan, de aanpassing ervan en de verspreiding ervan inmiddels overgedragen aan het Seminarium voor Orthopedagogiek.

Het PAD-leerplan is gebaseerd op een breed verklaringsmodel waarin leertheoretische, sociaal-cognitieve en psychoanalytische ontwikkelingsconcepten zijn opgenomen. Het PAD-leerplan wil de sociale vaardigheden en het sociaal inzicht van kinderen bevorderen. Kinderen worden met het leerplan geholpen bij het vinden van strategieën om zelfstandig problemen op te lossen en om een evenwichtige denkstijl te ontwikkelen. Aan kinderen wordt geleerd om probleemoplossende strategieën toe te passen in sociale situaties. Kinderen leren anticiperen op bepaald gedrag of op bepaalde situaties en de gevolgen daarvan te evalueren.

De methodiek van PAD gaat uit van de gedachte dat stimulering van de sociaal-emotionele ontwikkeling alleen effect heeft als er van langdurige beïnvloeding sprake is. Er wordt aandacht besteed aan alle aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling: sociaal inzicht, het zelfbeeld van kinderen, sociaal gedrag, emotioneel bewustzijn en het besef van normen van waarden. De leerkrachten leren gebruik te maken van alledaagse situaties en stimuleren leerlingen tot generalisaties.

8. Rol regionale ondersteuning

Tijdens het eerste jaar wordt gebruik gemaakt van het Seminarium voor Orthopedagogiek of schoolbegeleidingsdiensten voor externe praktijkbegeleiding. Het Seminarium voor Orthopedagogiek is licentiehouder van het programma en biedt leerkrachten die met PAD willen werken een tweedaagse teamcursus aan. Het volgen van deze cursus is een voorwaarde om met PAD te kunnen werken. In het eerste implementatiejaar wordt er een intensieve vorm van externe praktijkbegeleiding (door Seminarium voor Orthopedagogiek, schoolbegeleidingsdiensten en GGD'en) of interne praktijkbegeleiding (onder ander intervisie) opgezet.

9. Rol school

De school voert het programma zelf uit. Aangezien het programma hiërarchisch is, moeten meerdere leerkrachten van de school (het hele team) aan de slag met het programma. Als leerlingen naar een volgend leerjaar gaan, moet verder gewerkt worden met het programma. De school moet daarnaast eerst een cursus volgen. (20 uur: presentatie, 2-daagse cursus en evaluatiemiddag)

10. Financiering

Overzicht van de kosten

§ Lessen voor de leerlingen	€ 0,=
§ Handleiding leerkracht gewone versie	€ 408,40
§ Handleiding leerkracht speciale versie	€ 215,55
§ Tweedaagse teamcursus	€ 3900,=

11. Evaluatie

In Amerika zijn de resultaten van Paths uitgebreid onderzocht. Paths is opgenomen als een van de geselecteerde programma's van de Blueprints for Violence Prevention. Om daarvoor in aanmerking te komen moeten er in ieder geval enkele effectiviteitonderzoeken hebben plaatsgevonden (Greenberg e.a., 1998). Het zijn lange termijnstudies van kinderen uit het regulier onderwijs en van risicokinderen, waarin onderzocht is welke effecten het Path-leerplan heeft op de ontwikkeling van sociale cognitie, cognitie en gedrag. In deze onderzoeken zijn er significante effecten vastgelegd:

- § Paths heeft de protectieve factoren sociale cognitie en sociaal-emotionele competentie verbeterd.
- § De risicofactoren agressie en depressie zijn onder een grote variëteit van kinderen in het primair onderwijs teruggebracht

In Nederland is het meest duidelijke effectonderzoek over Pad gehouden onder dove kinderen. Daarnaast vermeld Louwe (2001) enkele tevredenheidsonderzoeken. Gebruikers oordelen daarbij positief over PAD. De ervaringen komen uit een zeer brede onderwijspraktijk. De capaciteitsgroep Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht is een tweejarig onderzoek gestart. In dit onderzoek zal onder andere gekeken naar de ontwikkeling van agressie bij jongens. TNO Preventie en het Trimbos-instituut bereiden een onderzoek voor dat zich richt op een brede implementatie van PAD in het Nederlandse basisonderwijs. In de onderzoeksplannen is een complete herziening van de handleiding opgenomen.